

**สังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์
ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ***
**Multicultural Ethnic Societies in the Special Economic
Zone, Maesai District, Chiang Rai Province**

เลหล่า ตรีเอกานุกูล, โกมินทร์ วังอ่อน, และ นพชัย ฟองอิสสระ
Lelar Treeaekanukul, Gomin Wang-on, and Noppachai Fongissara
สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University
Corresponding Author, E-mail: gomin5816@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบของนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน การรวบรวมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมและการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในกระแสสังคมพหุวัฒนธรรมในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทน 10 กลุ่มชาติพันธุ์ การสนทนากลุ่มกับผู้นำ ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับ 10 กลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย รวมถึงแกนนำกลุ่มเครือข่ายชาติพันธุ์ ในจังหวัดท่าขี้เหล็ก รัฐฉาน สหภาพเมียนมาร์ และประเทศ สปป. ลาว รวมผู้ให้ข้อมูล จำนวน 180 คน

ผลการวิจัยพบว่า การกำหนดพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ ไทใหญ่ ไทเขิน ไทลื้อ ไทยวน ไตย่า ดาราอ้าง ลัวะ อาข่า ลาหู่ และ จีนยูนนาน เกิดการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในชุดความหมายใหม่ที่เกิดประโยชน์แก่ระบบ

* ได้รับความ: 29 กรกฎาคม 2565; แก้ไขบทความ: 27 กันยายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 5 ตุลาคม 2565

เศรษฐกิจท้องถิ่น การท่องเที่ยว การค้าและบริการ โดยกลไกของชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น และการเชื่อมโยงเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ ทั้งในและนอกประเทศ ด้วยเพราะยังคงอัตลักษณ์บ่งบอกถึงความเป็นชาติพันธุ์และปฏิบัติการที่มีความพยายามในการฟื้นฟูให้เกิดการคงอยู่ ที่โดดเด่น คือ การแต่งกาย ภาษา อาหารและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

คำสำคัญ: สังคมพหุวัฒนธรรม; กลุ่มชาติพันธุ์; เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย

Abstract

The objectives of this research were to study cultural identity, analyze problems and impacts of special economic zone development policies, collect social and cultural activities, and develop social networks of ethnic groups in the multicultural society in the Mae Sai special economic zone in Chiang Rai province. This qualitative research used in-depth interviews and group discussions with 180 participants who are the representatives from 10 ethnic groups, local leaders, representatives from government agencies and the private sector in Mae Sai District Chiang Rai Province, Thailand, including the leaders of ethnic networks in Tachilek Province, Shan State, the Union of Myanmar and Lao PDR.

The results showed that: the determination of special economic zones in Mae Sai District, Chiang Rai province allows the Thai Yai, Thai Khuen, Thai Lue, Thai Youn, Tai Yah, Dara-ang, Lua, Akha, Lahu, and Yunnan Chinese ethnic groups to create a cultural space in a new meaning that benefits the local economy, tourism, commerce, and services using community mechanisms, support from local government agencies, and ethnic social networks both within and outside the country. Such adaptation is caused by the preservation of ethnic identity and efforts to restore their persistence, especially in dress, language, food, and religious activities.

Keywords: multicultural society; ethnic groups; special economic zone,
Maesai district

1. บทนำ

สังคมในปัจจุบันนั้นเป็นสังคมที่อยู่ท่ามกลางการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม โดยวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความซับซ้อนและมีความสำคัญต่อมนุษย์ทุกคน (พัชรภา เอื้ออมรวิช, 2560, น. 233) การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดการกับวัฒนธรรมที่แตกต่างให้ดี เพื่อลดความขัดแย้ง แต่ละคนมักมีมุมมองว่าตัวเองอยู่ในชาติพันธุ์ที่เหนือกว่า ดีกว่าคนอื่นที่เป็นเช่นนี้เกิดจากการหล่อหลอมด้านความเชื่อและค่านิยมส่วนตัวของคนคนนั้นในสังคมของตนเองทำให้มองวัฒนธรรมของคนอื่นแปลกแยกและต่างออกไป (บรรจง อมรชีวิน, 2547, น. 13-14) การทำความเข้าใจเรื่องพหุวัฒนธรรมจึงเป็นการมองหาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ระหว่างวัฒนธรรมและวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย ปัญหาสำคัญคือการอยู่ร่วมกันของคนที่มีวัฒนธรรมต่างกันอาจไม่ได้นำไปสู่การยอมรับความแตกต่างและความเท่าเทียมเพราะรัฐยังคงสร้างกฎเกณฑ์ของการได้สิทธิ และทำให้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นเพียงวาทกรรม (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ และ ปีเตอร์ เอ.แจ๊คสัน, 2556, น. 32) ญัฐินี ปิยะศิริพันธ์ (2561, น. 60) กล่าวว่า ควรเริ่มจากการสร้างความเป็นเอกภาพของผู้นำชุมชน การสร้างกลไกชุมชนและกลไกการขับเคลื่อนชุมชนพหุวัฒนธรรม การทำหน้าที่และการอยู่ร่วมกัน แม้ยังมีประเด็นถกเถียงทางวิชาการในการแสวงหาอัตลักษณ์ของคนกลุ่มต่าง ๆ ด้วยปัญหาด้านความไม่เท่าเทียมทางสังคม จึงกลายเป็นประเด็นสำคัญต่อการทำความเข้าใจว่ากลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยควรจะมีอำนาจและสิทธิที่จะแสดงออกในวิถีทางวัฒนธรรมของตนโดยไม่ถูกปิดกั้นจากรัฐอย่างไร (Helly, 2002, p. 80)

ประเทศไทยมีลักษณะร่วมดังกล่าวนี้ด้วย โดยมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายอาศัยอยู่ในอาณาเขตของประเทศไทยในปัจจุบัน มีผู้รายงานว่ามีกลุ่มภาษาต่าง ๆ ไม่น้อยกว่า 62 กลุ่มกระจายตัวอยู่ทั่วประเทศไทย (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, 2544, น. 14) แนวคิดเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม เป็นสังคมที่มีผู้คนหลากหลายวัฒนธรรมอยู่ร่วมกัน เป็นเรื่องของความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มแม่น้ำโขง (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2560, น. 102) และเนื่องจากความหลากหลายและการดำรงอยู่ของชาติพันธุ์ในบริบทของอาเซียน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้ภูมิหลัง ความเป็นมา วัฒนธรรมและความแตกต่างทางประเพณี

ต่าง ๆ ของชาติพันธุ์ โดยเกิดจากความร่วมมือของทุกฝ่ายและทุกระดับของประเทศ (นิภาพรรณ เจนสันติกุล, 2558, น. 41)

จากนโยบายการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZs) มุ่งหมายเปลี่ยนพื้นที่ชายแดนสู่พื้นที่เศรษฐกิจใหม่และเป็นประตูเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน จังหวัดเชียงรายเป็นหนึ่งในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในปี พ.ศ. 2558 โดยมีพื้นที่เป้าหมาย 3 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และ อำเภอเชียงของ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ กระจายความเจริญสู่ภูมิภาค ยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนแก้ปัญหาความมั่นคง (โครงการจัดตั้งสำนักงานเศรษฐกิจชายแดนและโลจิสติกส์, 2565) จึงเป็นประเด็นของการศึกษาว่าด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนในอำเภอแม่สายจังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ ตามข้อมูลที่บ้านทีกไ้มี 10 ชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาติพันธุ์ ไทใหญ่ ไทเขิน ไทลื้อ ไทยวน ไทหย่า อาข่า ดาราอ้าง ลาหู่ ลีว๊ะ และคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และเห็นได้ว่าถูกนำเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทเมืองชายแดน แม่สาย กับการเป็นศูนย์กลางการค้า บริการ และการท่องเที่ยว และเป็นประตูเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน (อาคม สุวรรณกันธา, 2558) โดยผ่านการจัดวางแสดงวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม สินค้า หัตถกรรม อาหารชาติพันธุ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การละเล่น ประเพณีจำลอง ที่พักอาศัยและการสื่อสารเรื่องความเชื่อทางชาติพันธุ์ด้วย อาทิ “งานมหัศจรรย์ 10 ชาติพันธุ์แม่สาย” และงานพ่อขุนเม็งรายมหาราชและงานกาชาดประจำปีจังหวัดเชียงราย หลายชุมชนชาติพันธุ์ได้รับการสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม/ชาติพันธุ์ และกิจกรรมการแสดงออกทางชาติพันธุ์ที่ท้องถิ่นจัดขึ้น เป็นต้น

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงสนใจการวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบของนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนที่มีต่อสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอแม่สาย อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม กิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมและการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มชาติพันธุ์ อันเป็นข้อมูลสะท้อนคืนกลับและการใช้ประโยชน์ทางวัฒนธรรมทั้งชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในกระแสวิวัฒนาการของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบของนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนที่มีต่อสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
3. เพื่อรวบรวมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
4. เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย (ใน และนอกประเทศ)

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้กำหนดขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ที่ศึกษาคือ ผู้ที่เกี่ยวข้องด้านชาติพันธุ์กับ 10 กลุ่มชาติพันธุ์ ไทใหญ่ ไทจีน ไทลื้อ ไทยวน ไทหย่า อาข่า ดาราอั้ง ลาหู่ ลีว๊ะ และคนไทยเชื้อสายจีน ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้แก่

1.1 ตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ 10 กลุ่มที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย กลุ่มชาติพันธุ์ละ 10 คน รวมจำนวน 100 คน

1.2 ผู้นำทั้งที่เป็นทางการ ไม่เป็นทางการ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ทุกด้านของกลุ่มชาติพันธุ์ ในพื้นที่ 10 กลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ กลุ่มชาติพันธุ์ละ 5 คน รวมจำนวน 50 คน

1.3 ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 ระดับ ได้แก่ เทศบาลตำบล 3 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลแม่สาย เทศบาลตำบลห้วยไคร้ เทศบาลตำบลเวียงพางคำ กับองค์การบริหารส่วนตำบล 3 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะช้าง องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งผา และองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งงาม ที่เกี่ยวข้องกับ 10 กลุ่มชาติพันธุ์ รวมจำนวน 20 คน

1.4 ผู้นำชุมชน หรือแกนนำสำคัญของกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในจังหวัดท่าขี้เหล็ก รัฐฉาน สหภาพเมียนมาร์ และ ประเทศ สปป. ลาว รวมจำนวน 10 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบบันทึกการสังเกต เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทพื้นที่ สภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย การสัมภาษณ์เพื่อการเก็บข้อมูลเชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสนทนากลุ่มเพื่อเก็บข้อมูลบางประเด็นสำคัญจากผู้นำชุมชน ผู้แทนกลุ่ม

หน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยใช้แนวคำถามปลายเปิดที่สร้างตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัย สร้างจากแนวคิดทฤษฎี ข้อเท็จจริงของทุนชุมชน ข้อมูลด้านสังคม พหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้มีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย โดยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์ในด้านสังคมพหุวัฒนธรรม ตรวจสอบปรับปรุงข้อคำถาม

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการตามลำดับดังนี้ 1) การเข้าไปในพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของทั้ง 10 กลุ่มชาติพันธุ์ 2) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้อาวุโส ผู้รู้ ปราชญ์ ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ 3) การร่วมกิจกรรมชุมชน และ 4) การจัดสนทนากลุ่มกับผู้แทนผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง

4. การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล มีการตรวจสอบข้อมูล คือระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล มีการจัดกระทำกับข้อมูลและมีการตรวจสอบความถูกต้องอยู่เสมอ หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว มีการจัดเวที เพื่อวิพากษ์ ตรวจสอบความถูกต้องก่อน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตลอดเวลาในระหว่างการทำวิจัย ใช้การบรรยาย หรือ พรรณนา ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของการทำวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

1. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในกระแสสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา

กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 10 กลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอมะนัง ยังคงอัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความ เป็นชาติพันธุ์ในด้าน ภาษา อาหาร การแต่งกาย บ้านเรือนที่อยู่อาศัย การรักษาโรค การปกครอง ในกลุ่ม ความเชื่อ - ศาสนา จารีตประเพณี ดนตรี การเดินรำและการขับร้อง และการละเล่น ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การคงอัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติพันธุ์ในกระแสวิวัฒนาการวัฒนธรรม

กลุ่มชาติพันธุ์	อัตลักษณ์ที่โดดเด่น
ไทใหญ่	อาหารที่มีเครื่องปรุงจากถั่วเน่า, การนับถือผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ, การถ่ายทอดความเชื่อทางศาสนา, วงดนตรีปวงหลวง
ไทเขิน	ข้าวแรมพิน ข้าวซอยน้อย, การแต่งกายชายหญิง, ดำรับยาเมืองเชียงตุง, ความเคร่งครัดในศาสนา, การเป่าปี่น้ำเต้า ตีกลองมอชิง ร้านก-รำโต
ไทลื้อ	มีภาษาเขียนในตำราหนังสือธรรม, เสื้อผ้าสีดำหรือครามสำหรับผู้หญิง, ความเชื่อผีปู่ย่าเชื่อมโยงกับศาสนาพุทธ, บวชลูกแก้ว และการฟ้อนเจิง
ไทยวน	อาหารเหมือนเมืองเหนือ แกงโฮะ ลาบ ใส่อั่ว น้ำพริกหนุ่ม, ประเพณีสืบชะตา, ดนตรีสะล้อ จ้อย ซอโหวด และการฟ้อนเล็บมีสืบเนื่องตามประเพณี
ไตหย่า	การแต่งกายชุดชาติพันธุ์ในงานพิธีและเทศกาล, อาหารหุง ต้ม ยำ ชุบตำรับไตหย่า, การรักษาโรคด้วยภูมิปัญญา, กิจกรรมสำคัญในคริสตจักร
ดาราอ้าง	อาหารประจำถิ่นชาติพันธุ์, ผู้หญิงนิยมใส่ผ้าถุงและเสื้อดาราอ้าง, การเลี้ยงผีและพิธีปฏิบัติตลอดปี, มีปี่น้ำเต้า พิณสามสาย และการฟ้อนรำ
ลัวะ	นิยมเสื้อดำและโพกหัวด้วยสีขาว, นับถือศาสนาพุทธและเชื่อเรื่องผีปู่ย่า
อาข่า	ยึดถือและปฏิบัติตามศาสนาคริสต์, มีการละเล่น ดนตรีขับร้องประจำหมู่บ้าน, การไล่ชิงช้า ต้มไข่แดงและเล่นลูกข่างเป็นกิจกรรมประจำปี
ลาหู่	การแต่งกายนิยมชาติพันธุ์, ผู้นำทางศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและพิธีกรรมงานเฉลิมฉลอง การขับร้อง ตีกลอง การเล่นโยนผ้า คงมีอยู่ในวิถีชาติพันธุ์
จีนยูนนาน	มีภาษาพูดและเขียนเป็นของตนเอง, อาหารยูนนานเป็นเอกลักษณ์, การแต่งกายแบบชาวจีน อักษรและป้ายภาษาจีน ยังคงรักษาไว้

แม้ว่าวัฒนธรรมบางด้านจะมีการเปลี่ยนแปลงและเลื่อนหายไปอยู่บ้าง เช่น แบบบ้านและวัสดุที่ใช้เปลี่ยนไป ชุดเสื้อผ้าสวมใส่ผสมผสานแต่ยังคงอัตลักษณ์เด่นเฉพาะแต่ละชาติพันธุ์ เช่น ลายเสื้อผ้า กางเกง การโพกหัว และเครื่องประดับ ทุกกลุ่มยังคงมีการปฏิบัติและมีความพยายามในการฟื้นฟูให้เกิดการคงอยู่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมภายใต้กระแสวิวัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์โดยมีจุดเด่นที่บ่งบอกความเป็นชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่ คือ การแต่งกาย ภาษา อาหาร และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

2. ปัญหาและผลกระทบของนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนที่มีต่อสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ปัญหาจากการประกาศนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน เกิดจากความไม่ชัดเจน ด้วยอยู่ในขั้นแรกเริ่ม เป็นเพียงช่วงประกาศในการกำหนดพื้นที่ของอำเภอแม่สาย ว่าพื้นที่ใดจะถูกคัดเลือกเป็นพื้นที่ดำเนินกิจกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ไม่สามารถดำเนินเป็นรูปธรรม และยังไม่ส่งผลต่อวิถีสังคมพหุวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ การรับรู้ข่าวสารและการเตรียมพร้อมต่อการเกิดขึ้นของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ของกลุ่มผู้นำชาติพันธุ์ทั้ง 10 กลุ่ม ในพื้นที่อำเภอแม่สายนั้น ผ่านกลไกการบูรณาการ จากการประชุมในระดับอำเภอเท่านั้น ผู้ใหญ่บ้านและองค์การปกครองท้องถิ่นประจำเดือน ณ ที่ว่าการอำเภอแม่สาย รวมทั้ง การประชุมในระดับประจํารัฐ ซึ่งจะจัดขึ้นทุกๆ เดือน อย่างไรก็ตาม ในเวทีการประชุมดังกล่าว กลับสะท้อนภาพความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐอยู่เสมอ โดยเฉพาะประเด็นการกำหนดพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมเขตเศรษฐกิจพิเศษ จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามพบว่า กลุ่มยูนนาน ไทลื้อและไทยวน เป็นกลุ่มที่มีเงินทุนและยังผลิตสินค้าและส่งออก จากแหล่งผลิตได้สะดวกกว่ากลุ่มอื่น ๆ มีความได้เปรียบด้านภาษาในการติดต่อการค้ากับประเทศจีน ประกอบธุรกิจโรงแรม ธุรกิจร้านทอง ธุรกิจขายยาแผนปัจจุบันและแผนโบราณ ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงและพื้นที่ห่างไกลเขตอำเภอแม่สาย เช่น ลาหู่ ดาราอั้ง การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนยังอยู่ในระดับน้อย ด้วยข้อจำกัดด้านการสื่อสารภาษาไทย

3. กิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

3.1 กิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมของทั้ง 10 กลุ่มชาติพันธุ์ ที่เป็นพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม การแสดงอัตลักษณ์และตัวตนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ และเป็นผลพวงส่วนหนึ่งของการพัฒนาท้องถิ่นในระยะที่ผ่านมาด้วย จึงทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์มีความเป็นพลวัติและเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้ในบริบททางสังคมวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง การพัฒนาท้องถิ่น และระบบเศรษฐกิจทุนนิยม พบว่ากิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทางประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ผนวกเข้ากับการนับถือศาสนาทั้งศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ โดยมีผู้รู้ทางวัฒนธรรมที่สืบทอดได้ แม้จะมีการละทิ้งวัฒนธรรมความเชื่อหลายอย่างไป แต่ยังคงมีกิจกรรมที่แสดงออกโดยพื้นฐานมีความเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่

ซึ่งสามารถแสดงออกจะอยู่ในรูปของวัฒนธรรมการแต่งกาย ภาษา อาหารพื้นถิ่น ดนตรี การพ้อนรำ การจักสาน และ การละเล่นต่าง ๆ เช่น ประเพณีโล้ชิงช้า ไข่แดง กินข้าวใหม่ กิจกรรมเข้าจังหวะประเพณีตีและเป่าของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่นับถือศาสนาคริสต์ การประยุกต์กิจกรรมที่เป็นพื้นฐานในชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่สำหรับการต้อนรับ การอวยพรแก่แขกผู้มาเยือนและสร้างความสนุกสนานจากการเต้นรำและเสียงดนตรี การแสดงออกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะที่ยังผูกแน่นกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่องกับการนับถือพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง การอนุรักษ์ธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดมาอย่างยาวนานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนผสมผสานกับกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมที่เป็นเสน่ห์วิถีไทยวน รวมทั้งการผลิตงานวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่เป็นเอกลักษณ์ของการแต่งกาย อาหาร บ้านเรือน เครื่องใช้ เครื่องมือทางการเกษตร งานผ้าทอ เป็นต้น ซึ่งเป็นการเปิดเผยวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมขนาดเล็กที่มีอยู่ในวัฒนธรรมหลัก ที่เป็นจุดเด่นสำคัญต่อการนำเสนออัตลักษณ์ตัวตนทางสังคมด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแสดงออกทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์กับหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เพื่อเป็นการสร้างสังคมที่ดีในอนาคตที่ให้นั่นคงขึ้นต่อไปเกิดประโยชน์กับการพัฒนาต่อไป

3.2 กลไกสนับสนุนกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมสังคมพหุ-วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่อการปรับตัวและเชื่อมโยงในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่าแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มาเป็นฐานในการสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ให้ความสำคัญกับการผลิตสร้างชุดความรู้ใหม่ทางวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมเครือข่ายทางชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น การจัดแสดงจำลองวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ การจัดกิจกรรมแสดงการละเล่นและดนตรี การจำหน่ายสินค้าทางชาติพันธุ์ในกิจกรรมขับเคลื่อนเศรษฐกิจอำเภอแม่สาย เพื่อเชื่อมโยงพื้นที่การท่องเที่ยวชุมชนไปสู่การท่องเที่ยวกระแสหลัก

4. พัฒนาเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย (ใน และ นอกประเทศ)

4.1 เครือข่ายเครือข่าย เป็น การเชื่อมโยง หรือการปฏิสัมพันธ์กันภายในครอบครัว เครือข่าย และญาติพี่น้อง เครือข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวค่อนข้างมีความสำคัญในอันดับต้น ๆ ของโครงสร้างทางสังคมในยุคก่อนที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จะมีการรับเอาศาสนาสากลเข้ามา

เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทัศน์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ระบบเครือข่ายแบบดั้งเดิมมีบทบาทในการควบคุมทางสังคม และการร้อยรัดความผูกพันภายในเครือข่าย

4.2 เครือข่ายระดับชุมชน พบว่า ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ศึกษา ส่วนใหญ่มีรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกภายในชุมชน ใน 2 รูปแบบ คือ 1) การปฏิสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นภายในชุมชน ก่อให้เกิดกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการเพื่อบริหารจัดการกิจกรรมนั้น ๆ ให้ผ่านพ้นไปด้วยดี เช่น กลุ่มผู้อาวุโส กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น 2) กลุ่มจัดตั้งภายในชุมชน เพื่อการฟื้นฟู และอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มหัตถกรรมฝีมือ กลุ่มดนตรีและศิลปะการแสดง เป็นต้น

4.3 เครือข่ายองค์กรศาสนา การนับถือศาสนาหลัก ๆ ได้แก่ กลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท กลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ และกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า ทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับศาสนาใหม่ที่รับมา นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรทั้งแบบเป็นทางการ และไม่เป็นการเป็นทางการ เพื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม

4.4 เครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ ถือเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่สร้างให้อำเภอแม่สายกลายเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวจากแหล่งช้อปปิ้ง ทั้งนี้พบว่า แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีการพัฒนาเครือข่ายความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม เริ่มตั้งแต่การสร้างเครือข่ายระดับหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ขยายไปสู่การจัดตั้งเป็นกลุ่มทางวัฒนธรรม เช่น กลุ่มวัฒนธรรมไทเขิน ไทใหญ่ ลัวะ (ปู่หลาง) ในขณะที่บ้านกลุ่มได้ขยาย และยกระดับเครือข่ายเป็นชมรม และสมาคม

4.5 เครือข่ายข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษาได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มาเนิ่นนาน ทั้งในลักษณะการไปมาหาสู่กัน ค้าขายแลกเปลี่ยน การปฏิสัมพันธ์กันในพื้นที่ทางสังคม โดยเฉพาะกิจกรรมทางวัฒนธรรม และศาสนา รวมไปถึงการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์

4.6 เครือข่ายข้ามพรมแดนรัฐชาติ พบว่า ในอดีตก่อนการสถาปนารัฐชาติหรือประเทศ ผู้คนทั้งสองฝั่งมีการไปมาหาสู่กันเป็นเรื่องปกติในวิถีชีวิตประจำวัน ความเป็นพี่น้องชุมชนเครือญาติของฝั่งปรากฏอยู่ในเกือบทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ต่อมาเมื่อมีการขีดพรมแดนรัฐชาติขึ้นมา ทำให้ความสัมพันธ์ของคนทั้งสองฝั่งถูกกีดกันด้วยคำว่าประเทศ เครือข่ายความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมตัดขาด เกิดความยุ่งยากในการไปมาหาสู่กัน แต่เมื่อพรมแดนรัฐชาติถูกเปลี่ยนให้

กลายเป็นพรมแดนการค้า และการเชื่อมโยงกันในยุคโลกาภิวัตน์ และบริบทของประชาคมอาเซียน กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนแม่สายอาศัยความยืดหยุ่นของพรมแดน ในการสานสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมในหลายรูปแบบ เช่นการกลับไปเยี่ยมญาติพี่น้อง การเข้าร่วมกิจกรรมสานสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ

5. อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

การกำหนดพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จะนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่เป็น “เมืองการค้าและการเงิน” ให้เป็นศูนย์กลางรวบรวมและกระจายสินค้า พื้นที่แสดงสินค้าท้องถิ่นและนานาชาติที่จะทำให้เกิดความคับคั่งด้วยกิจกรรมการค้าขายและการลงทุน มีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมรอง จึงทำให้วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เป็นเสมือนตัวกลางของการปฏิบัติการทางสังคมในการสร้างความหมายใหม่ มีการไหลเวียนแลกเปลี่ยน และผลิตซ้ำความหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้คนชาติพันธุ์ที่จะได้รับประโยชน์ของความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งท้องถิ่นและรัฐด้วย

ในขณะที่การเคลื่อนไหวทางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่นที่ศึกษา ได้แก่ ไทใหญ่ ไทเขิน ไทลื้อ ไทยวน ไทหย่า ดาราอั้ง ลัวะ อาข่า ลาหู่ และ จีนยูนนาน ในฐานะของทุนทางวัฒนธรรมได้แปรสภาพไปเป็นทุนในมิติเศรษฐกิจ ซึ่งจังหวัดเชียงรายได้นำไปสร้างสรรค์ให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งในอำเภอแม่สาย และเมืองเชียงราย อาทิ การจำลองวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมในรอบปี การแต่งกาย อาหาร และงานหัตถกรรมจากมือ เช่น ผ้าทอ เครื่องใช้ของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น ด้วยเพราะยังคงอัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติพันธุ์และการปฏิบัติการที่มีความพยายามในการฟื้นฟูให้เกิดการคงอยู่ ส่วนใหญ่คือ การแต่งกาย ภาษา อาหารและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของ “การสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในชุดความหมายใหม่” ที่เกิดประโยชน์แก่ระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น ด้านการท่องเที่ยว การค้าและบริการ รายได้และการกระตุ้นเศรษฐกิจ การเกิดประโยชน์ต่อเจ้าของวัฒนธรรมกับการขายสินค้าวัฒนธรรม การแสดงออกทางวัฒนธรรม และการสื่อสารสังคม การสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมชาติพันธุ์ และการเกิดเครือข่ายเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม จึงเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจอันเป็นผลพวงของกิจกรรมการพัฒนา

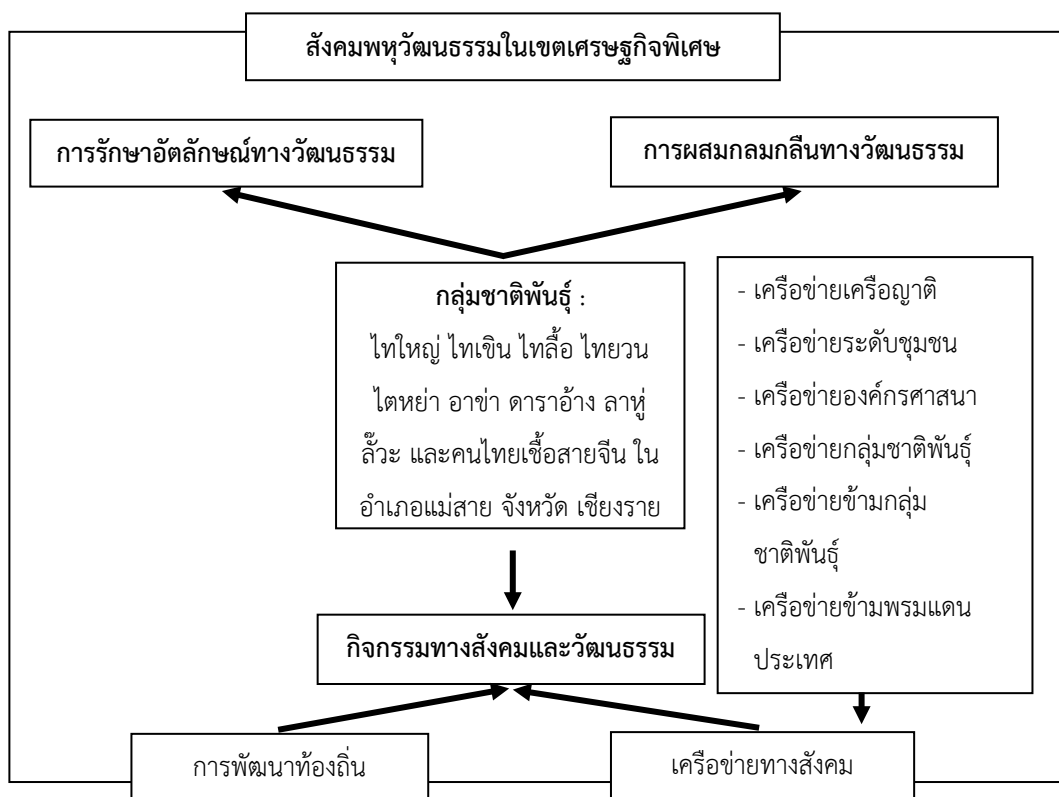

ทางเศรษฐกิจส่งผลให้กลุ่มสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ ต้องพยายามเคลื่อนไหวผ่านปฏิบัติการต่าง ๆ เพื่อช่วงชิงความหมายและพยายามปรับตัวให้เข้ากับกิจกรรมกระแสหลักเพื่อความอยู่รอดของกลุ่มชนชาติพันธุ์ และทำให้พื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ก้าวข้ามสู่การสร้างคุณค่าและความหมายใหม่ให้กับวัฒนธรรมชุมชน/กลุ่มชนที่จะก่อเกิดประโยชน์จากการผลิตสร้างเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่าง ๆ ของระบบสังคมและเศรษฐกิจในท้องถิ่นต่อไป สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปรีชา อุปโยคิน, พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง, และ ภัทรา ชลดำรงค์กุล (2560, น. 82) พบว่า พื้นที่ชายแดนแม่สาย จังหวัดเชียงราย กลุ่มชาติพันธุ์ไทเขิน ไทใหญ่ ไทลื้อและจีนยูนนาน มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มีเครือข่ายสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่น และแนวคิดของ Lefebvre (1991) มโนทัศน์การสร้างพื้นที่ ที่ประกอบด้วย 1) ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ที่เป็นการสร้างและสืบทอดความเป็นอันหนึ่งเดียวกัน 2) ภาพตัวแทนของพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นกายภาพ มีการออกแบบ วางแผน มีโครงสร้างโดยพื้นที่จะเป็นเสมือนภาพตัวแทนสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกรวมแล้วนำมาผลิตสร้างขึ้นใหม่ในพื้นที่ที่มีความโดดเด่น และ 3) พื้นที่ภาพแทน เป็นการใช้พื้นที่และการสร้างความหมายของผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลาย ทำให้เป็นพื้นที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเคลื่อนไหว มีการปะทะ ประสาน และต่อรอง ดังความเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ เมธี พิริยการนนท์ และ นพดล ตั้งสกุล (2564, น. 149-150) กล่าวว่า พื้นที่ที่ได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้กิจกรรมการให้ความหมายในรูปแบบวิถีชีวิต ประเพณีต่าง ๆ ความเชื่อ การต่อรองและอำนาจทางสังคม อีกทั้งแสดงถึงความสำคัญในอดีตหรือแสดงถึงความทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับผลงานของ อนุวัตร อินทนา (2558) อธิบายว่า ผู้คนในพื้นที่ชายขอบไม่นิ่งเฉยกับพยายามเคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เข้าสู่โลกเสรีนิยมใหม่โดยเฉพาะกระแสการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์โดยใช้กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม การต่อรองจากภาครัฐและรายได้จากการท่องเที่ยว และสรารุช ผาณิตรัตน์, สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง, และ กิตติกรณ์ นพอุดมพันธุ์ (2564, น. 93) ซึ่งพบว่า ในพื้นที่เขตคลองสานมีการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในฐานะทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมทางประวัติศาสตร์ในเชิงศิลปะและวัฒนธรรมในพื้นที่เพื่อเป็นแรงดึงดูดการเข้าใช้บริการ การปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมอันนำมาสู่มูลค่าทางเศรษฐกิจตามกรอบแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตามยังต้องเน้นการต่อยอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่วางอยู่บนรากฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมและกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน อันเป็นผลการวิจัยของ (ธวัชพล ทองอินทราช, 2564, น. 237)

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ภายใต้กระแสสังคมพหุวัฒนธรรมมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม แต่ยังคงรักษาซึ่งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง กิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นผลพวงของส่วนหนึ่งการพัฒนาในท้องถิ่น และการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมที่เชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและการเมืองทางชาติพันธุ์ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ภาพที่ 1. สังคมพหุวัฒนธรรมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

7. ข้อเสนอแนะ

1. ทั้ง 10 กลุ่มชาติพันธุ์ควรมีการรณรงค์ฟื้นฟูวัฒนธรรม โดยอาศัยความร่วมมือกันภายในกลุ่มของตนในรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความเป็นอยู่ให้เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง อีกทั้ง หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการมีส่วนร่วมแบบไตรภาคี เพื่อให้การดำเนินงานต่าง ๆ เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน
2. ควรมีการวิจัยรูปแบบการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการศึกษาเปรียบเทียบกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการส่งเสริมให้เกิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ที่มีสภาพสังคมพหุวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- โครงการจัดตั้งสำนักงานเศรษฐกิจชายแดนและโลจิสติกส์. (2565). เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เชียงราย: นโยบายเพื่อฝันหรือศักยภาพที่ยังไม่ถูกค้นพบ. สืบค้นจาก <http://rs.mfu.ac.th/obels/?p=1844>
- เมธี พิริยการนนท์, และ นพดล ตั้งสกุล. (2564). ปรัชญาบทความ เรื่องพื้นที่สาธารณะ พื้นที่ทางวัฒนธรรมและพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม. *วารสารหน้าจั่ว*, 18(1), 134-158.
- ณัฐินี ปิยะศิริพันธ์. (2561). ชุมชนพหุวัฒนธรรมท่ามกลางวาทกรรมชาตินิยมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย. *วารสารรัฐสารวิรัช*, 60(2), 60-72.
- จุฬพล ทองอินทราช. (2564). กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนไทยทรงดำจังหวัดชุมพร. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(12), 237-250.
- นิภาพรณ เจนสันติกุล. (2558). ความหลากหลายทางชาติพันธุ์กับประชาคมอาเซียน: ปัญหาและข้อพิจารณา. *วารสารนักบริหาร*, 35(2), 33-45.
- บรรจง อมรชีวิน. (2547). *วัฒนธรรมข้ามชาติ กับการบริหารและการเจรจาต่อรอง*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

- ปรีชา อุปโยคิน, พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง, และ ภัทรา ชลดำรงค์กุล. (2560). ความหลากหลาย
กลุ่มชาติพันธุ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย. *วารสาร
สังคมศาสตร์*, 47(1). 81-105.
- พัชรภา เอื้ออมรวิช. (2560). การสื่อสารภายใต้มิติความหลากหลายทางวัฒนธรรมตาม
แนวคิด Geert Hofstede. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 25(47),
233-240.
- สรารุช พาณิชย์รัตน์, สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง, และ กิตติกรณ นพอดมพันธ์. (2564). การสร้างพื้นที่
ทางศิลปวัฒนธรรมในเขตคลองสานสู่เมืองสร้างสรรค์. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและ
ศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 23(1). 93-108.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์, สุจิตลักษณ์ ดีผดุง, เอกพงศ์ สุวรรณเกษร, อิสระ ชูศรี, โสภนา ศรีจำปา,
อภิญา บัวสรวง,...ประกาศรี ดำสอาด. (2544). แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ
ในประเทศไทย. ใน *การประชุมสัมมนาวิชาการวิจัยวัฒนธรรม ครั้งที่ 2/2544*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อนุวัตร อินทนา. (2558). *การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ : เสี่ยงสะท้อนของกลุ่มชาติพันธุ์ในโลกเสรี
นิยมใหม่*. เชียงใหม่: สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน.
- อาคม สุวรรณกันธา. (2558). เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ. สืบค้นจาก www.goldenworld-inter.com/index.php?option
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2560). *พื้นที่ความรู้ มานุษยวิทยา คนสามัญ : 70 ปี อานันท์
กาญจนพันธุ์*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Helly, D. (2002). Cultural Pluralism : An Overview of the Debate since the 60s.
The Global Review of Ethnopolitics, 2(1), 75-96.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.